

Растислав ТЕРЗИОСКИ

**СПИСАНИЕТО НА СЕСЛАВЈАНСКИОТ КОМИТЕТ ВО МОСКВА
„СЛАВЈАНЕ“ (ДЕКЕМВРИ 1943—ЈУНИ 1944 ГОДИНА)
ЗА ЗНАЧЕЊЕТО НА ВТОРОТО ЗАСЕДАНИЕ НА АВНОЈ**

Разгледувајќи го пошироко советскиот печат и периодиката од времето на Втората светска војна можеме да заклучиме дека тој, особено по 22 јуни 1941 година живо се интересира и непрекинато ја следи ситуацијата на Балканот давајќи притоа особено значајно место на антифашистичката борба на народите на Југославија и високо ги оценува.

Во сите овие позитивни оценки содржани во неколкуте илјади написи, информации, статии и друго коишто советскиот печат и периодиката ги објавува за време на војната, борбата на југословенските народи, за разлика од другите антифашистички отпори во Европа, се третира како нешто посебно важно, како „борба која што го восхитува светот, како пример на кој би требало да се огледаат сите поробени народи на Европа и светот“.

Во споменатите советски извори со одушевување се говори за масовното учество и херојството на народите на Југославија во Народноослободителната војна. Се истакнува верата во победата и решеноста на југословенските народи да ги издржат сите искушенија на окупацијата, на теророт и на пљачката и да створат нова слободна равноправна заедница на југословенските народи. Во врска со тоа советската јавност особено во последните години на војната посветува посебно внимание на политичките успеси што во текот на војната ги извојуваа југословенските народи за себе си. Се говори за создавањето на слободна територија на широките простори на Југославија на кои што од првите денови на востанието никнуваа, се множеа и активно дејствуваа новите форми на власта. Се анализира масовната политичка работа кај населението, се говори за структу-

рата на народната власт, за демократскиот избор на таа власт, за нејзината усмереност, конкретните акции и нивните резултати.¹⁾

Иако со познатото задоцнување и толкувања на кои што кај нас во многу што образложено им се замерува,²⁾ советскиот печат пишувајќи за значењето на Второто заседание на АВНОЈ во Јајце 1943 година, ги изнесува неповите одлуки, како одлуки од историско значење за југословенските народи. Се говори за готовноста и решеноста на југословенските народи да ги бранат и спроведуваат овие одлуки, како и за бројните тешкотии од западните сојузници и емигрантската југословенска влада за признавање легитимитетот на новата власт.

Не навлегувајќи пошироко во разгледување на овие проблеми и без некакви претензии врз основа на нив да дадеме поконкретен суд за позицијата на советската влада спрема авнојските решенија, за таа позиција секако би требало да се говори далеку повеќе, и позадлабочено бидејќи на тоа обврзува и многу тоа што за оваа тема е речено и објавено,³⁾ овде сакаме

1) По широко за ова види: Др Раслислав Терзиоски. Некои оценки на советската периодика од времето на Втората светска војна за борбата на југословенските народи (1941—1945), Гласник на ИНИ, Скопје 1976, год. XX, бр. 2; Библиографија на советскиот печат и периодика од Втората светска војна за НОВ и Револуцијата во Југославија (ракопис ИНИ — Скопје); Vladoimir Vladimirović-Zelenin. Odnos sovjetske javnosti prema narodnooslobodilačkoj ratu Jugoslavije protiv fašizma (1941—1942), Zbornik radova naučnog skupa Bihać 1976, s. 22—33. Г. М. Славин. Обстклинах в СССР на востание в Югославии (1941), Советское славянское издание. М. 1972, № 4, с. 18; Сотрудничество народов СССР и Югославии в борьбе против фашизма, Москва 1978;

2) Везко Влаховиќ. Социјалистичката револуција и националното прашање, Гласник на Институтот за национална историја, Скопје 1975, бр. 2, с. 18, Pero Morača, Odnosi između Komunističke partije Jugoslavije časopis, br. 1—2, Beograd 1969; Dr Branko Petranović, AVNOJ, Revolucionerna smena vlasti, Beograd 1976, s. 153 i 233. Vojimir Kljaković, Politika za priznanje nove Jugoslavije, Tito i Revolucija, Zagreb, s. 375—378; Vladimir Dediđer, Revolucionerna strategija u odnosu na antifašističku koaliciju Tito i Revolucija, Zagreb, s. 354; Mičović Dušan, Veljko Vlahović, Život i delo, Beograd 1977, s. 110—111; Др Владимир Бакарић, Како смо смо радили и где смо сада? НИИ бр. 1035, Београд, 8.XI 1970 г.

3) Советската историска наука на пример настојувајќи да го потврди континуитетот на залагањето на советската дипломатија и советската јавност во текот на војнаа во поддршката на авнојските решенија и Народноослободителната борба на југословенските народи воопшто. За периодот декември 1943 — јуни 1944 година помеѓу другото го подвлекува следното: а. Дека првото официјално соопштение за одржувањето и одлуките на Второто заседание на АВНОЈ советскиот печат го објавил веќе на 14 декември 1943 година, со што, заклучува истакнатиот советски историчар Владимир еленин Советскиот Сојуз официјално изрази поддршка на решенијата на Второто заседание на АВНОЈ и фактички го предемонстрира игнорирањето на Емигрантската југословенска влада“.

да дадеме само скромен прилог кон оваа проблематика со тоа што ќе го изнесеме само пишувањето на познатото списание „Славјане“, кое за време на Војната како орган на Сесловенскиот комитет во Москва дава можеби и најбројни соопштенија и коментари за оваа проблематика.

Иако, поплатно речено, ова списание како орган на Сесловенскиот комитет не би требало формално да ја обврзува советската влада, сметаме дека тоа што тоа пишува не е нималку далеку од позицијата на советската влада, па со тоа и од позицијата на советската влада спрема АВНОЈ. Она што списанието „Славјане“ го објавува за Југославија мошне често го пренесува советскиот печат, дневните централни вистиници, различните списанија, пропагандни материјали, на кој начин несомнено се делува на свеста и сфаќањата на советските читатели.

Од неколкуте десетина информации, коментари, статии за Југославија коишто списанието „Славјане“ ги објавува по Второто заседание на АВНОЈ, па до јуни 1944 година — до спогодбата Тито—Шубашиќ, повеќе од нив директно или индиректно се дотакнуваат до АВНОЈ и неговите решенија, позитивно оценувајќи ги.

Првото официјално соопштение и став за одржаното Второ заседание на АВНОЈ, Советите го објавуваат на 14 декември 1943 година, а списанието „Славјане“ го пренесува во својот декемвриски број од 1943 година. Во него позитивно се

б. Дека на 18 декември радиостаницата „Слободна Југославија“ од Москва ја пренела содржината на основниот документ донесен на Второто заседание на АВНОЈ.

в. Како јасно изразена позиција на советската влада во таа смисла се оценува и изјавата на ТААС од 5 февруари 1944 година по повод предлогот на Емигранската југословенска влада за заклучување на договор за заемна помош при соработка. Тој предлог советската влада не само што го одбила, туку притоа дала и негативна оценка на политиката на Емигранската влада.

Наведувајќи и некои други сл. активности на советската дипломатија во овој период советската историска наука подвлекува дека тоа во многу допринело НКОЈ да истрае во одлучноста на преговарањата со западните сојузници и со Емигранската југословенска влада, создавало можности за натамошно водење преговори што на крајот доведува и до Договорот Тито—Шубашиќ од 16 јуни 1944 година. Во контекстот на овие тврдења советските историчари посебно ја подвлекуваат теговата изјава од 5 јули 1944 г. во која се заблагодарува на Владата на СССР како за материјалната помош на НОАЈ во нејзината борба против фашистичките завојувачи, така и за дипломатската помош на Нова Југославија.

За горното види поопширно: В. В. Зеленин и В. Е. Романов Действија СССР на Меѓународној арени во поддршка Југославско народно-ослободително движење; Л. Я. Гибиянскиј, Г. М. Славин. Советскиот Союз и народно-ослободителна војна в Југолавији. (Реферати прочитани на Научниот собор на Мешовитата југословенско-советска комисија на историчари, на тема Југословенско-советски односиво Втората светска војна 1941—1945, Волгоград 1981 година — ракопис за печат МАНУ — Скопје.

оценуваат авнојските решенија и се подвлекува дека од страна на советската влада се третирали како позитивен фактор којшто ја овозможува натамошната борба на народите на Југославија против Хитлерова Германија. Во соопштението исто така се подвлекува дека решенијата на АВНОЈ сведочат за сериозните успеси на новите водачи на Југославија во смисла на обединување на сите национални сили на земјата.

Разгледувајќи ја претходната демократска процедура на изборот на претставниците на Веќето во статијата на широко се објаснува самиот избор како и основната содржина на разгледуваните проблеми изнисени пред сè во познатиот Титов реферат на Второто заседание на АВНОЈ.

Анализирајќи ги основните заклучоци на Веќето, овој број на списанието меѓу другото констатира дека Веќето донело најважни решенија коишто го обезбедуваат натамошниот развој на борбата, дека се донесени значајни решенија кои што го обезбедуваат претворањето на антифашистичкото Веќе на Југославија, во врховен законодавен и извршен орган. Се подвлекува донесеното решение за федеративниот принцип на државното уредување на Југославија, потоа на широко се коментира образувањето на националниот комитет на ослободувањето на Југославија како прв акт на дејноста на Президиумот на АВНОЈ. Се подвлекува дека Веќето и неговите органи се избрани од претставници на народите на Југославија „луѓе кои уживаат полна доверба кај народот“. На крајот се констатира дека авнојските решенија и неговото заседание предизвикале многубројни одгласи во светот и кај сојузничките држави посебно. Пошироко се коментира изречените ставови на САД, Велика Британија и СССР спрема АВНОЈ, при што се подвлекува значајот на оценката на советското Министерство на надворешни работи објавена во советскиот печат од 14 декември 1943 година.

Истиот број на ова списание во рубриката „Документи“ ја објавува декларацијата на Второто заседание на АВНОЈ.⁴⁾

Може би интересно е да се забележи дека во истиот број на списанието „Славјане“ во целост се објавува и доста опширната поздравна телеграма со која Сесловенскиот комитет на 27 ноември 1943 година, значи два дена пред одржувањето на Второто заседание на АВНОЈ, го поздравува Првото заседание на Антифашистичкото веќе на народното ослободување на Југославија по повод на неговата годишница. Во телеграмата помеѓу другото Сесловенскиот комитет ги поздравува херојските народи на Југославија „кои што се обединиле за безмилосна борба против најголемиот непријател на човештвото хитлеровците“. Понатаму во телеграмата се вели дека „минатата

⁴⁾ Славјане, бр. 12 Москва 1943 стр. 30—31.

година била година на натамошното групирање на сите народни сили на Југославија околу демократската програма на Антифашистичкото веќе, година на упорни борби со сјајни воени успеси на Народноослободителната армија, дека југословенските народи во непрестана борба под раководство на Веќето создадоа сигурна основа на братството, пријателството и единството, дека Антифашистичкото веќе на народното ослободување на чело со д-р Рибар успеало во тешки услови да ја впрегне во движење неисцрпната народна енергија и да ја стави во служба на основната задача — протерување на германските завојувачи од земјата и извојување на слобода и национална независност“.

Телеграмата завршува со зборовите дека „југословенските народи со својата пожртвувана борба го овенчале своето знаме со вечна слава“, дека „со својата крв создадоа почитување и љубов кај целото човештво“, дека „сите словенски народи се гордеат со вас, со вашата борба, со вашата победа“.

„Да живее херојската борба на Народноослободителната армија на Југославија! Да живее Антифашистичкото веќе на народното ослободување на Југославија! Смрт на германските завојувачи“.⁵⁾

Во рубриката „Хроника“ која списанието „Славјане“ редовно ја дава, во наредните месеци опширно се пренесуваат вести за работата на бројните словенски комитети, друштва и организации во светот: САД, Канада, Јужна Америка, Англија, Австралија, кои што во различни прилики мошне ангажирано се произнесуваат за сосотојбата во Југославија и посебно за значењето на авнојските решенија, на кои се дава полна поддршка и висока оценка. АВНОЈ се поздравува како прв вистински демократски парламент; се оптужува реакционерната Емигрантска влада итн.

Така на пример, „Славјане“ број 1 од 1944 година под наслов „Сесловенскиот комитет го поздравува Президиумот на Антифашистичкото веќе“, откако накратко високо ја оценува двегодишната борба на народите на Југославија против фашизмот, „создавањето на современа дисциплинарна, наоружена и високоморална армија која под раководство на славниот син на својот народ маршалот Тито, претставува блескав пример на сите народи на окупирана Европа, армија која што врзува 30 непријателски дивизии“, истакнува дека решенијата на Антифашистичкото веќе добиваат одобрение кај сите словенски народи, а исто така одобрение и кај другите слободољубиви народи.⁶⁾

Во бр. 1 од јануари 1944 година, „Славјане“ говорјкиќ за создадениот комитет на Јужните Словени во Лондон, истакнува

⁵⁾ Исто, стр. 35—36.

⁶⁾ Славјане бр. 1. Москва 1944, стр. 46.

дека комитетот си ја ставил пред себе следната цел: да ја соопштува вистината на борбата за ослободување што во Југославија ја водат под единствена команда на партизанските одреди и на Народноослободителната армија. . . да тежи за остварување кај сите југословенски земји на принципот прогласен од страна на Обединетите нации — самоопределување на народот и апсолутна слобода за избор на формата на управувањето или политичкиот систем, да се бори за вклучување во Југославија на сите словенски, хрватски, српски региони коишто по Првата светска војна биле припоени кон Италија, Австрија и кон другите држави.

Се известува дека комитетите донесле еднодушно повеќе поздрави до раководителите на НОВ и АВНОЈ; до Тито, Рибар и др.

Комитетот понатака уверува дека ќе направи сè возможно за остварување на таа цел и се обврзува дека ќе даде полна поддршка на првиот вистински демократски парламент.

Во телеграмата упатена до Владимир Назор, Обединетиот комитет на Јужните Словени во Лондон ја поздравува борбата на борците за ослободување на нашата земја од нацистите и усташите и создавањето на вистинското демократско обединување на Јужните Словени. Создавањето на привремена влада се нарекува величествена политичка победа во Југославија, нов чекор кон трајната победа на Обединетите нации.

Во друга изјава на Обединетиот комитет на Американците од југословенско потекло објавена во истиот број на списанието се општуваат дејноста и заслугите на Тито и Рибар, Смодлака, Рибникар и други членови на Привремената влада и се отфрлаат оптужбите на Емигрантската влада што биле темпирани да ги дискредитираат авнојските решенија и легитимитетот на АВНОЈ. Во врска со тоа посебно се подвлекува дека во состав на овој комитет влегуваат најпрогресивните и чесни елементи на Југославија и дека е тоа единствена слободна демократска влада.

Под истиот наслов меѓу другото се изнесува и изјавата за печат на претставникот на Обединетиот комитет на Американците од југословенско потекло, писателот Луј Адамиќ, дадена со цел да се спречи лажната пропаганда на некои кругови коишто систематски се обидуваат да ја дезинформираат американската јавност за состојбата во Југославија по донесените авнојски одлуки и решенија.

Адамиќ подвлекува дека создавањето на Привремената југословенска влада ќе обезбеди единство што ќе ја убрза победата.⁷⁾

⁷ Исто, стр. 43—45.

Истиот број на списанието ја објавува изјавата на Михаил Калинин, претседател на Президиумот на Врховниот совет на СССР во која се осврнува на значењето на отпорот на окупираните земји во Европа, при што почесно место се дава на борбата на југословенските народи. Тој вели „Величествена е борбата на народите на Југославија каде што партизанското движење веќе прерасна во општонародна борба... Југославија од окупирана земја се претвори во војувачка земја, ангажирајќи големи непријателски сили“.⁸⁾

„Славјане“ бр. 2 од февруари 1944 година го објавува апелот на југословенските борци во СССР до народите на Југославија во којшто поздравувајќи ја борбата на југословенските народи посебно се подвлекува неуништливиот сојуз на народите на Југославија.⁹⁾ Истиот број објавува поздрави на југословенската воена единица од Советскиот Сојуз упатени до Врховниот командант на Народноослободителната армија на Југославија маршалот Тито и до претседателот на Президиумот на АВНОЈ д-р Иван Рибар. Телеграмата упатена до Тито завршува со зборовите: „... да живее слободна демократска Југославија... да живее другарот Тито“, а поздравот упатен до Рибар: „да живее Антифашистичкото веќе на народното ослободување на Југославија, да живее Националниот комитет на народното ослободување — вистинска влада на Југославија“.¹⁰⁾

Во истиот број „Славјане“ објавува и одговор на претседателот на АВНОЈ д-р Иван Рибар до борците и командирите на југословенската единица во СССР во која што меѓу другото во името на Федеративна слободна Југославија ги поздравува АВНОЈ.

Споменатите борци Рибар ги нарекува синови и борци на нова Југославија.¹¹⁾

„Славјане“ бр. 2 од февруари 1944 година во рубриката „Хроника“ го објавува поздравот на Рузвелт и Черчил од страна на асоцијацијата на југословенските емигранти во Австралија во којшто меѓу другото се вели: „... ние настојуваме на Националниот комитет на ослободувањето да му биде дадено официјално признание на законита Привремена влада на Југославија...“¹²⁾

Во опширната статија под наслов „Кого го претставува југословенската Емигрантска влада“, списанието „Славјане“ бр. 4 од април 1944 година, откако високо ја оценува борбата на југословенските народи истакнува: „Во широко познатите ноемвриски решенија на Второто антифашистичко веќе, не може

⁸⁾ Исто, стр. 9.

⁹⁾ Славјане бр. 2. Москва 1944, стр. 9—10.

¹⁰⁾ Исто, стр. 38—39.

¹¹⁾ Исто, стр. 39.

¹²⁾ Исто, стр. 45.

да не се види одразот на многувековните настојувања на Јужните Словени за слобода и единство за вистинско заемно пријателство на сите балкански народи. Заради тоа, прифаќањето на федеративниот принцип на обединување на демократска Југославија од страна на Второто антифашистичко веќе, целата демократска јавност го разгледува како законит и мудар чекор на тие народи“.¹³⁾

Истиот број на списанието објавува статија на истакнатиот македонски општествен работник, член на Сесловенскиот комитет во Москва Димитар Влахов под наслов: „Македонскиот народ во борба за свое обединување“, во кој, зборувајќи за тешката положба на македонскиот народ во минатото, помеѓу другото истакнува дека настаните кои што се случиле во крајот на ноември 1943 гоидна, во Југославија имаат особено големо значење за натамошната судбина на сите Јужни Словени, а меѓу нив и за македонските Словени“. Посебно се истакнува оној дел од констатацијата на АВНОЈ кој говори за остварувањето на принципот на суверенитетот на народите на Југославија според кој, истакнува Влахов, „Југославија претставува вистинска татковина за сите нејзини народи: Србите, Хрватите, Словенците, Македонците и Црногорците“. Во врска со тоа Влахов посебно подвлекува: „Создадена како резултат на успешните борби на југословенските патриоти федеративна Југославија — тоа е држава со која што македонскиот народ ги врзува своите најубави надежи. Овде тој конечно ги остварува своите политички, национални и културни права“.¹⁴⁾

„Славяне“ бр. 4 од април 1944 година, во рубриката „Хроника“ објавува широк напис за содржината на првиот број на списанието „Нова Југославија“, во кој се подвлекува дека основна задача на ова списание ќе биде да ги разјаснува проблемите врзани со создавањето на демократска федеративна Југославија. Говорејќи за содржината на првиот број на ова списание авторот пошироко се задржува на Титовата статија во него во која се говори за значењето на авнојските решенија во натамошниот развој на Народноослободителната борба и создавањето на Федеративна Југославија. Широко се коментира и статијата на Рибникар во која се дава оценка на карактерот на Југословенскиот национален комитет на ослободувањето како на прва влада на Југославија.¹⁵⁾

„Славяне“ во истиот број од април 1944 објавува и неколку телеграми од различни собири на комитети и друштва на јужните Словени: во Лондон, Чикаго и други градови во кои што се изразува поддршка на авнојските решенија и на Нова Југославија и се осудува Емигрантската југословенска влада.

¹³⁾ Славяне, бр. 4. Москва 1944, стр. 5.

¹⁴⁾ Исто, стр. 15—16.

¹⁵⁾ Исто, стр. 42—43.

Така на пример, во поздравната телеграма до Тито и Рибар од митингот на југословенските антифашисти во Чикаго меѓу другото се вели: „Вашата историска борба против германско-фашистичките завојувачи и презрените предавници предизвикува чувство на гордост кај секој американски Југословен...“¹⁶⁾

Во соопштението од митингот на јужните Словени одржан во Лондон по повод 27 март се вели дека е донесена резолуција во која се обрнуваат до сите влади на Обединетите нации да ги прекинат односите со Југословенската емигрантска влада која делува спротивно на интересите на борбата за ослободување.¹⁷⁾

Наредниот број на списанието „Славјане“ од мај 1944 година објавува широка статија под наслов „На радиомитингот на југословенските граѓани кои живеат во СССР“ во која се наведува дека на 5 април по повод 3-годишницата од вероломниот напад на Германија на Југославија Словенскиот комитет во Москва организира радиомитинг на југословенските граѓани. Дека на него учествувале Срби, Хрвати, Словенци и македонски Словени кои живееле во СССР; Словени — општествени работници, Руси, Бело Руси и Украинци, научници, писатели и глумци. На митингот меѓу другите зборувале и неколку истакнати Југословени: Вељко Влаховиќ, Божидар Маслариќ; зборувал и претседателот на Сесловенскиот комитет Александар Гондуров кој што меѓу другото истакнал: „Сесловенскиот комитет со восхит ја следи херојската борба на Народноослободителната југословенска армија и ја изразува својата солидарност кон раководителите на таа борба, на Врховниот командант, маршалот Тито и претседателот на Антифашистичкото веќе д-р Иван Ребар. Сесловенскиот комитет ја повикува владата на Обединетите нации и на сите демократски држави на сите можни начини да ги поддржат вашите херојски народи во борбата против завојувачите, вашата борба за слободна демократска, независна, федеративна Југославија“.¹⁸⁾

Со цел пошироко да ги запознае своите читатели со состојбата против завојувачите, вашата борба за слободна демократија“ бр. 5 од мај 1944 година ја објавува познатата Титова статија под наслов: „Значењето на решенијата на Антифашистичкото веќе на народното ослободување на Југославија“. Оваа статија во целина се пренесува и во други советски списанија, со што би рекол, во советската јавност официјално, најкомплетно се обелоденува историската вистина за НОВ на југословенските народи и народности и посебно значењето на АВНОЈ и неговите историски решенија.

¹⁶⁾ Исто, стр. 43.

¹⁷⁾ Исто, стр. 44.

¹⁸⁾ Славјане, бр. 5. Москва 1945, стр. 28.

¹⁹⁾ Исто, стр. 3—6.

Rastislav TERZIOSKI

THE REVIEW OF THE ALL SLAVIC COMMITTEE IN MOSCOW
„SLAVJANE” (DECEMBER 1943 — JUNE 1944) CONCERNING
THE SIGNIFICANCE OF THE SECOND SESSION OF AVNOY

S u m m a r y

The Soviet press during this period very often pointed out the significance of the Second Session of AVNOY, analyzing its decisions as decisions of historical significance for the Yugoslav people. The press wrote of the readiness of the Yugoslav peoples to defend and realise these decisions, and told of the numerous difficulties coming from the western allies and the Yugoslav government in exile for recognition of the legitimacy of the new authority.

Not entering more widely into the consideration of these problems and with no pretensions of giving more concrete conclusions about the position of the Soviet government towards AVNOY's decisions, the author offers a little contribution towards these topics. He gives only the data from the writings of the well-known review „Slavjane” which during the war as an organ of the All Slavic committee in Moscow gave perhaps the most information and content concerning AVNOY.